

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА

Наукові праці МАУП, 2006, вип. 2(14), с. 190–192

Розглядається один із видів джерел права — нормативно-правові акти. Аналізується поняття нормативно-правового акта з погляду різних науковців, характеризуються види нормативно-правових актів — закони і підзаконні нормативно-правові акти. Аналізуються ознаки закону, дано визначення підзаконних нормативно-правових актів.

У вітчизняній юридичній науці існують різноманітні підходи до розуміння джерел права. Широко вживається визначення, згідно з яким джерела права — це форми зовнішнього вираження і закріплення змісту правових норм. Джерелами права прийнято вважати правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, релігійно-правові норми та правову доктрину.

Серед великої чисельності правових актів нормативно-правові акти посідають чільне місце в системі джерел права. Це випливає з того, що в умовах побудови правової держави в Україні великого значення набуває саме закон та підзаконний нормативно-правовий акт.

Спробуємо з'ясувати поняття та види нормативно-правового акта у зв'язку з відсутністю однозначного тлумачення цього терміна.

Спочатку проаналізуємо існуючі у правовій літературі підходи до визначення поняття “нормативно-правові акти” та запропонуємо його власне бачення.

Проблеми нормативно-правових актів досліджували у своїх працях такі науковці, як С. Алексєєв, С. Зівс, А. Піголкін, М. Марченко, В. Сирих, Л. Морозова, Ю. Тихоміров та ін.

Нормативно-правовий акт є основним джерелом права в Україні. У теорії права нормативно-правовий акт тлумачиться як юридичний документ, що прийнятий суб'єктом правотворчості та містить норми права. Водночас таке тлумачення дещо розширюється різними авторами. Наприклад, В. М. Сирих визначає нормативно-право-

вий акт як письмовий документ, за допомогою якого правотворчий орган в межах своєї компетенції вносить зміни в систему діючих норм права шляхом прийняття нових або скасування застарілих актів.

Л. А. Морозова стверджує, що під нормативним актом розуміється акт правотворчих органів держави, який містить норми права, приймається в особливому порядку, в конкретній письмовій формі і складається у відношеннях підзвітності з іншими актами. Однак не з усіма ознаками нормативного акта можна погодитися. Не можна погодитися з тим, що нормативно-правовий акт — це акт правотворчих органів держави. Нормативно-правовий акт приймається суб'єктом правотворчості, але ним може бути не тільки держава, а й народ, органи місцевого самоврядування та громадські об'єднання [1].

У теорії права зазвичай прийнято поділяти нормативно-правові акти на закони та підзаконні нормативно-правові акти (за юридичною субординацією).

Закон — це термін, який використовується у різних значеннях і тлумачиться по-різному. Так, Ш. Монтеск'є у своїй праці “О духе законів” доводив, що закон має бути тісно пов'язаний із рисами народу. Закон — це міра свободи, яка допускається устроєм держави, релігії населення, відповідає його нахилам, багатству, чисельності, торгівлі, звичаям [5].

Т. Гобс у своєму визначенні закону підкреслював особливість та винятковість компетенції законодавчої влади: “Природні та громадянські

закони збігаються за змістом і мають однаковий обсяг. Адже природні закони лише за встановленням держави, а не раніше, стають справді законами, бо тоді вони стають наказами держави, а тому і громадянськими законами. Законодавцем є не той, чиєю владою закон уперше виданий, а той, за чиєю волею він діє як закон”.

Особливості визначення категорії закону були зумовлені також класовим підходом. М. Палієнко наголошував: “Класове розуміння закону як права... полягає в можливо більшій відповідності їх не волі, інтересам чи ідеалам влади, а волі, інтересам та ідеалам величезної соціальної маси, яка зветься підданими держави. В підданих держави та їхніх нормативних переконаннях полягає основа підкорення держави її ж праву та надійна гарантія верховенства права над державною силою. Закон не є тільки імператив влади, а й імператив підвладних”.

У сучасній теорії права під законами розуміють нормативно-правовий акт представницького органу державної влади (або громадянського суспільства, безпосередньо народу), який регулює найважливіші питання суспільного життя, встановлює права і обов’язки громадян, має вищу юридичну силу і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури [2].

Сутність закону зумовлює його соціальну цінність, яка полягає у тому, що закон є основою розвитку цивілізації і культури будь-якого суспільства та впливає не тільки на поведінку, а й на свідомість, психіку, волю людей.

На думку А. В. Полякова, закони є носіями цінностей, якщо в них містяться правові підстави виникнення прав у конкретних суб’єктів. Якщо ця норма ніяких прав ні у кого не породжує, то вона не має правової цінності. Цінність закону лише тоді стає реальною, коли знаходить свого адресата [3].

Політика нашої держави якраз і полягає в тому, щоб наблизити, наскільки це можливо, закон і практику його реалізації до потреб людини. Тому саме у ст. 8 Конституції України зазначається, що закон має підкорюватись принципам права, щоб він відповідав і не суперечив нормам Основного Закону, сприяв їх безпосередній реалізації, тобто забезпечував реалізацію дії верховенства права як елемента цінності закону.

Закон як основний нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що становить певну цінність, має такі ознаки:

- приймається представницьким органом держави, який обирається народом;

- володіє вищою юридичною силою; ніхто не вправі відмінити, змінювати закон, крім органу, який його видав;
- приймається в особливому процесуальному порядку;
- приймається для регулювання культурних, економічних, духовних, екологічних та інших відносин.

Закони в Україні посідають чільне місце, адже вони є основними нормативно-правовими актами, що встановлюють права, свободи і обов’язки людини і громадянина. Закони в Україні поділяються за різними класифікаційними ознаками на декілька видів:

- конституція, конституційні закони, звичайні закони;
- постійні і тимчасові закони;
- кодифіковані і некодифіковані закони;
- закони у галузі регулювання економікою, політикою, соціальною сферою.

Важливу роль сьогодні в Україні відіграють підзаконні нормативно-правові акти, які призначені реалізовувати положення закону і не протирічити йому, нормативно регулюють весь комплекс суспільних відносин.

До підзаконних нормативно-правових актів належать офіційні акти правотворчих органів, які ґрунтуються на законі та конкретизують і доповнюють його положення.

Так, В. Карташов розглядає поняття “підзаконного акта” як нормативний акт меншої юридичної сили, ніж у законів. Такі акти зазвичай видаються суб’єктами, які уповноважені за законом здійснювати підзаконну нормотворчість [4].

В. Котюк справедливо відзначає спрямованість підзаконного нормативно-правового акта на регулювання суспільних відносин, не врегульованих законом.

В. Коростей наголошує, що підзаконні нормативно-правові акти досить часто являють собою антипод закону. З цією думкою важко погодитись, адже закони і підзаконні нормативно-правові акти настільки тісно пов’язані, що не можна врегулювати суспільні відносини без підзаконних нормативно-правових актів.

До підзаконних нормативно-правових актів належать акти Президента України, акти Кабінету міністрів України, акти центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, локальні акти.

Конституція України і чинне законодавство не визначають сутності підзаконних нормативно-правових актів. Визначити сутність підзаконних

нормативно-правових актів можна лише шляхом аналізу їх ознак. До основних ознак підзаконних нормативно-правових актів належать такі:

1) підзаконні нормативно-правові акти є актами правотворчості таких суб'єктів, як Президент, Кабінет міністрів, державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та ін.;

2) підзаконні акти встановлюють, змінюють та в деяких випадках припиняють функціонування суспільних відносин;

3) підзаконні нормативно-правові акти призначені конкретизувати деякі норми закону та не протирічити йому;

4) підзаконні нормативно-правові акти характеризуються комплексним характером і містять як правові норми, так і оперативні приписи, конкретні доручення і завдання;

5) законодавством визначений порядок підготовки, прийняття, зміни підзаконних нормативно-правових актів.

Існування підзаконних нормативно-правових актів зумовлене часом, різноманітністю суспільних відносин та їх бурхливим розвитком.

Отже, для вітчизняної юридичної науки важливим джерелом права є саме нормативно-правові акти. Саме вони призначені визначати права і обов'язки людини і громадянина, варіанти поведінки тих чи інших суб'єктів.

Роль нормативно-правових актів як джерел права впливає із значення та місця, яке надається цим актам. Від правильного розуміння змісту як закону, так і підзаконного нормативно-правового акту залежать ефективність та правильність прийняття та застосування цих актів.

У сучасних умовах розвитку України важливу роль відіграють органи державної влади, оскільки саме вони мають підготувати ефективну нормативну базу для реформування українського суспільства відповідно до загальнолюдських цінностей та принципів.

Література

1. Бобылев А. И. Источники (формы) права // Право и политика: науч. юрид. журн. — 2003. — № 8. — С. 18–25.
2. Бошно С. В. Доктрина как форма и источник права // Журн. российского права. — 2003. — № 12(84). — С. 70–73.
3. Гущина Н. А. Закон в российском обществе: проблемы ценностного измерения // Право и политика: науч. юрид. журн. — 2004. — № 6. — С. 12–16.
4. Коростей В. Подзаконные акты: реальность и перспектива // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 9. — С. 61–63.
5. Марченко М. Н. Источники права. — М.: Проспект, 2005. — С. 117–118.

Under the contemporary terms of the development of Ukraine, great attention is paid to the organs of public authorities, because particularly these organs are to arrange an effective normative basis for the reformation of Ukrainian society in accordance with the values and principles common to all mankind.

Among the large quantity of legal acts, normative legal acts take a great part in the legislative system. The background of it is the fact that under the conditions of the legal state formation great importance is paid particularly to the legislation and normative legal act itself. In the theory of legislation, normative legal act is considered to be the legal document accepted by the subject of law implementation that contains the norms of law.

In the theory of legislation, it is accepted to divide normative legal acts on the legislation and under legislative normative legal acts (after legal subordination).

Надійшла 13 квітня 2006 р.